

І.Я. Пінчук¹, С.С. Румянцева², Я.Г. Іванова², Є.М. Гавриш²

АНАЛІЗ СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ МОНІТОРИНГУ НАРКОСИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

¹ Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, м. Київ;

² Український медичний моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків

Ключові слова:

моніторинговий центр, наркоситуація в Україні, збір і аналіз даних, законний та незаконний обіг підконтрольних речовин, лікарські засоби, психоактивні речовини, медична допомога наркозалежним.

У статті наводяться методи збору, аналізу та узагальнення даних для стабілізації та покращення наркоситуації в Україні.

За результатами отриманої інформації в ході роботи зі зведеними даними були визначені напрями для удосконалення організаційно-методологічного підходу моніторингу наркоситуації, які дозволять якісно відстежувати і прогнозувати тенденції в цій сфері, а також досягти ефективних результатів у наданні наркологічної допомоги населенню України.

Наказом МОЗ України від 17.12.2013 № 260-о ДУ «Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України», реорганізовано шляхом приєднання до Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України (далі – Інститут).

Відповідно до цього наказу з квітня 2014 року при Інституті функціонує відокремлений підрозділ – Український медичний моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків (далі – Центр).

Центр утворений з метою проведення організаційно-методичної роботи щодо досягнення ефективних результатів у наданні наркологічної допомоги населенню України, створення системи раннього попередження і моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації, впровадження сучасних форм профільної профілактичної роботи, а також реабілітації осіб, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин.

Перш за все відокремлений підрозділ здійснив аналіз на відповідність європейським стандартам, розпорядженню КМ України від 17 жовтня 2011 року №1193 «Про схвалення Концепції створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» та вимогам сьогодення організаційно-штатної структури державної установи, яка майже вісім років оцінювала наркоситуацію в Україні.

З цієї метою вивчались наявні матеріали стосовно того, яким чином у ДУ «Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України» було налагоджено роботу по збору даних, пов'язаних із немедичним вживанням психо-

активних речовин, яким чином здійснювалась оцінка роботи лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я в наданні медичної допомоги особам, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, яка кількість лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори необхідна для забезпечення лікувального процесу в державі, яким чином попередити факти їх вживання не за медичним призначенням тощо.

З'ясовано, що вказаною установою набуто професійного рівня у підготовці матеріалів до Європейських моніторингових установ стосовно наркоситуації в Україні, терміни подання узагальнених матеріалів не порушувались.

Разом з тим, не напрацьовано єдиних підходів, які мали надавати допомогу центральним органам виконавчої влади у питаннях збору, аналізу та впливу на ситуацію, пов'язану із стабілізацією та покращенням наркоситуації в Україні, у накопичуванні та оцінці даних, що відображають ризики зловживань наркотиками, вказували б на наявність вживання не за медичним призначенням лікарських засобів, що містять підконтрольні засоби і речовини, сигналізували про застереження щодо появи на ринку нових типів наркотиків тощо.

А також, не налагоджено взаємодію між структурними підрозділами МОЗ України в отриманні та оцінці даних стосовно якісного надання медичної допомоги лікарськими засобами, що містять підконтрольні речовини, виробництва їх в обсягах, які б задовольняли потребу, аналізу рівня їх призначення пацієнтам.

За результатами подальшого аналізу нами встановлено, що під час моніторингу наркоситуації в Україні доцільно було б попередньо здійснити аналіз існуючої системи надання медичної допомоги (виявлення хвороби, лікування та реабілітація) наркозалежним особам (у розрізі регіонів), з'ясувати застосування яких методів лікування та реабілітації мають позитивну тенденцію у стабілізації хвороби.

Таким чином, вбачається що Центр має здійснювати моніторинг за такими напрямками.

Перший – це аналіз стану надання медичної допомоги особам, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин.

Другий – це аналіз стану надання медичної допомоги лікарськими засобами, що містять підконтрольні засоби і речовини.

Третій – збір даних стосовно вживання не за медичним призначенням підконтрольних засобів і речовин.

Для отримання якісної та об'єктивної інформації за першим показником аналізу з'ясовано, що суб'єктами моніторингу мають бути лікувально-профілактичні заклади МОЗ України та соціальні заклади Мінсоцполітики України, які відповідно до протоколів лікування мають право надавати медичну допомогу особам, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, у тому числі суб'єктами мають бути і організації, які перебрали на себе функцію держави у наданні допомоги з питань реабілітації та ресоціалізації наркозалежних осіб.

Для другого – це підрозділи МОЗ України, а також центральні органи виконавчої влади, які у своїй структурі мають заклади охорони здоров'я (військово-медичне управління СБ України, МВС України, МО України, ДПС України, лікарні МінТрансу та зв'язку, тощо), які використовують у лікувальному процесі лікарські засоби, що містять підконтрольні засоби і речовини.

З метою отримання даних для третього показника визначено, що суб'єктами моніторингу мають бути правоохоронні органи (МВС України, СБ України, ДПС України, ДМС України тощо), які володіють даними щодо вилучень із незаконного обігу психоактивних речовин, суб'єкти Закону України «Про судову експертизу», які накопичують дані про здійснені експертні дослідження таких речовин (експертні служби МВС України, СБ України, ДПС України, ДФС України, МО України, Мінюсту України тощо), а також заклади охорони здоров'я, які надають допомогу громадянам України, у зв'язку із отруєнням психоактивними речовинами (підрозділи МОЗ України – екстрена і швидка медична допомога, лікувально-профілактичні заклади та наркодиспансери).

Таким чином, визначивши коло суб'єктів моніторингу, подальше дослідження стосувалось переліку даних, які б якомога об'єктивно розкрили загрози щодо вищевказаних ситуацій.

Так, для моніторингу ситуації, пов'язаної з аналізом стану надання медичної допомоги особам, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, необхідно отримати від суб'єктів моніторингу такі дані:

- стосовно методів, які застосовувалися в Україні протягом останніх 5 років, діагностики, лікування та реабілітації (включаючи ресоціалізацію) осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин (у тому числі нетрадиційні методи);
- щодо зареєстрованих в Україні (дозволенних до застосування) методів діагностики, лікування та реабілітації осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин, окрім того, що застосовуються у народній та нетрадиційній медицині;
- щодо наявних в Україні лікувально-профілактичних закладів (профільних та таких, що надають для лікування ліжка) для організації якісної медичної допомоги у лікуванні та реабілітації вищевказаних осіб, у тому числі з'ясування питання яким чином налагоджено взаємодію між МОЗ України та Мінсоцполітики в частині ресоціалізації осіб, яким надавалася допомога у зв'язку із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин;
- щодо професійного потенціалу медичного персоналу вищевказаних закладів.

Для моніторингу ситуації, пов'язаної із станом надання медичної допомоги населенню України лікарськими засобами, що містять підконтрольні засоби і речовини, необхідно отримати від суб'єктів моніторингу, задіяних у цій сфері, такі дані (у розрізі регіонів):

- щодо фактичних даних про використані лікарські засоби, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори (у розрізі нозологій);
- стосовно кількості осіб, що мають хронічні захворювання і потребують лікування вказаними вище лікарськими засобами;
- про кількість ввезених в Україну та виготовлених на території нашої держави зазначених лікарських засобів;
- про розрахунки відповідності потребам України цих препаратів, наявних у обігу.

З метою організації моніторингу даних стосовно вживання не за медичним призначенням підконтрольних засобів і речовин необхідно отримати дані від суб'єктів, задіяних саме у правоохоронному блоці, а також

- підрозділів МОЗ України. При цьому від МОЗ України необхідно отримати дані:
- стосовно кількості осіб, яким надавалася екстрена (швидка медична допомога), медична допомога у стаціонарних та амбулаторних умовах у зв'язку із отруєнням підконтрольними речовинами.
- кількості осіб, що перебувають на диспансерному обліку у зв'язку з психічними та поведінковими розладами від вживання психоактивних речовин, а також щодо видів підконтрольних речовин, що були предметом зловживань або застосовувалися не за медичним призначенням.

Від центральних органів виконавчої влади, що мають право вилучати із незаконного обігу підконтрольні речовини – такі дані:

- стосовно кількості підконтрольних речовин, що вилучались;
- стосовно кількості речовин, що скеровувались до експертно-криміналістичних служб для проведення експертних досліджень;
- стосовно виданих експертних висновків цих речовин про наявність в предметі дослідження підконтрольних речовин та їх кількості.

З метою визначення у подальшому порядку організації викладеного вище моніторингу наркоситуації в Україні у структурі МОЗ України вже налагоджено взаємодію з представниками регіональних підрозділів з питань охорони здоров'я, які відповідають окремо за надання інформації щодо законного та незаконного обігу підконтрольних речовин. Щодо законного обігу підконтрольних речовин – це співробітники регіональних управлінь охорони здоров'я з фармацевтичною освітою, а незаконного – із числа лікарів наркологів та психіатрів.

Розпочатий пілотний проект з організації моніторингу наркоситуації в Україні (за розробленими Центром запитальниками) надав можливість здійснити попередні висновки за вищесказаними напрямками аналізу, які будуть враховуватись у організації подальшої роботи, виправлення яких зведе до мінімуму похибки в аналітичних висновках.

Висновки

Аналізуючи отримані дані стосовно стану надання медичної допомоги особам, що мають психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, з'ясовано, що за відсутності інструкції до заповнення запитальників, особи, відповідальні на місцях, не об'єктивно або не в повному обсязі надали необхідну інформацію.

Щодо інформації про стан надання медичної допомоги лікарськими засобами, що містять підконтрольні речовини, з'ясовано, що більшістю регіонів України якісно надано інформацію, яка вже на цьому етапі моніторингу вказує, що окремі регіони взагалі не використовують передбачені протоколами лікування лікарські засоби, або використовують замалу кількість. Окрім того, є випадки про використання перевищеної їх кількості.

Про стан вживання не за медичним призначенням підконтрольних речовин слід зазначити, що узагальнення даних, отриманих від правоохоронних органів, та розрахунок відсоткового співвідношення окремих видів підконтрольних речовин до загальної їх кількості вказує на найбільш вразливий контингент населення до певних видів підконтрольних речовин, що дає змогу упереджено готуватися до надання цієї категорії медичної допомоги.

Окрім того, кількість звернень громадян України до закладів охорони здоров'я (від швидкої медичної допомоги до диспансерного обліку) у зв'язку із отруєнням чи зловживанням певною категорією підконтрольних речовин надасть можливість прогнозувати тенденції у цій сфері.

Такий підхід в організації моніторингу наркоситуації в Україні надасть змогу отримувати упереджу-

вальну інформацію про ризики зловживань певними підконтрольними речовинами, своєчасно надавати цю інформацію до центральних органів виконавчої влади для прийняття управлінських рішень з метою мінімізації наслідків від цього, а також мінімізувати витрати бюджетних коштів на надання медичної допомоги особам, які уражені проблемою психічних та поведінкових розладів внаслідок вживання психоактивних речовин.

З метою, надання законних підстав здійснення такого моніторингу пропонується розробити, відповідно до розпорядження КМУ України від 17 жовтня 2011 року №1193 «Про схвалення Концепції створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», нормативно-правовий акт, яким визначити порядок, механізм та періодичність збору, узагальнення, аналізу даних та прогнозу ситуації, пов'язаної з оцінкою наркоситуації в системі охорони здоров'я України.

Вказаним нормативно-правовим актом, відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою КМУ від 18.07.2007 № 950, планується визначити організаційно-розпорядчі та інші поточні питання, видані у формі розпорядження КМУ, яким буде схвалено концепцію реалізації державної політики у сфері моніторингу наркоситуації в Україні та затверджено державну цільову програму і план заходів щодо її впровадження.

Крім того, розроблені накази МОЗ України щодо моніторингу наркоситуації дадуть змогу формувати та забезпечувати реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, визначати пріоритетні напрями розвитку сфери охорони здоров'я, забезпечувати нормативно-правове регулювання у цій сфері, забезпечувати додержання закладами охорони здоров'я, підприємствами, установами та організаціями права громадян на охорону здоров'я, здійснювати контроль якості надання медичної допомоги особам, що мають психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин тощо.

Список використаної літератури

1. Закон України від 02.08.2014 «*Основи законодавства України про охорону здоров'я*».
2. Закон України від 11.08.2013 «*Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори*».
3. Закон України від 11.08.2013 «*Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними*».
4. *Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».*
5. *Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 № 950 «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України».*
6. *Розпорядження КМУ від 28.08.2013 р. № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року».*
7. *Наказ МОЗ України від 17.12.2013 № 260-о ДУ «Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків МОЗ України».*
8. *Розпорядження КМУ України від 17 жовтня 2011 року №1193 «Про схвалення Концепції створення системи моніторингу ситуації у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»*
9. *Матеріали сайту МОЗ України – www.mozu.gov.ua*
10. *Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: Монографія. — К., 2006. — 456 с.*
11. *Гриненко І. М. Наркобізнес и национальная безопасность. — К.: Сфера, 2004. — 282 с.*

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА МОНИТОРИНГА
НАРКОСИТУАЦИИ В УКРАИНЕ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ЕГО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ

И.Я. Пинчук, С.С. Румянцева, Я.Г. Иванова, Е.М. Гавриш

В статье приводятся методы сбора, анализа и обобщения данных для стабилизации и улучшения наркоситуации в Украине.

По результатам полученной информации в ходе работы со сведенными данными были определены направления для усовершенствования организационно-методологического подхода мониторинга наркоситуации, которые позволят качественно отслеживать и прогнозировать тенденции в этой сфере, а также достичь эффективных результатов в предоставлении наркологической помощи населению Украины.

Ключевые слова: мониторинговый центр, наркоситуация в Украине, сбор и анализ данных, законный и незаконный оборот подконтрольных веществ, лекарственные средства, психоактивные вещества, медицинская помощь наркозависимым.

ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL APPROACH TO MONITORING
THE DRUG SITUATION IN UKRAINE AND PROPOSALS FOR ITS IMPROVEMENT

I. Pinchuk, S. Rumiantseva, I. Ivanova, Y. Havrysh

The article presents methods for collection, analysis and summarization of data to stabilize and improve the drug situation in Ukraine.

Based on the information received in the course of processing the summarized data, the areas for improvement of organizational and methodological approach to monitoring the drug situation in Ukraine, which allow to effectively monitor and forecast the trends in this area, as well as to achieve effective results in the provision of drug treatment to the population of Ukraine, were identified.

Key words: Monitoring Center, current situation relating to drug abuse in Ukraine, data collection and analysis, legal distribution and illegal trafficking of controlled substances, medicines, psychoactive drugs, medical care for drug addicts.